

МРНТИ 14.29.33
УДК 376.37

Бекбаева З.Н.,¹ Құдайберген Қ.Ә.,²

¹ғылыми жетекшісі, П.ғ.к., универ.қауымд.профессоры, kaznauzake@mail.ru

²7M01902 – Арнайы педагогика: Логопедия мамандығының 2-курс магистранты,
taaraatqyzy@mail.ru

Абай атындағы ҚазҰПУ, Алматы қ., Қазақстан

СӨЙЛЕУ ТІЛІ ЗАҚЫМДАЛҒАН ЖОҒАРЫ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ КӘСІПТІК ДАҒДЫЛАРЫНЫҢ ҚАЛЫПТАСУ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Аңдатпа

Мақалада мамандық таңдау әрдайым әр адамның өміріндегі қиын кезеңдер болып табылатыны, ал түзету мектептерінде оқитын сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларына бұл таңдау бірнеше есе қиын екені айтылады. Қазіргі әлемде өмір бір орында тұрмайды, қоғам күн сайын дамып келеді. Бұл зерттеудің өзектілігі қоғамның қажеттіліктері мен жеке тұлғаның мүмкіндіктерін ескере отырып, сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларына түзету мектебінде кәсіптік бағдар беру жұмысының жүйесін өзгерту болып табылады делінген.

Мамандық таңдауда сөйлеу қабілеті зақымдалған жоғары сынып оқушылары үлкен қиындықтарға тап болады. Осы кезеңде өзекті мамандықтар туралы ақпарат іздеу процесі саналы болады. Осы кезеңде мектептің көмегі ерекше маңызды, кәсіптік бағдар бойынша сабақтар, онда оқушыларға кәсіптер, кәсіп алу орындары, одан әрі жұмысқа орналасу мүмкіндіктері, бітіруші сынып оқушыларының өмірінде ерекше маңызға ие екендігі туралы айтылады.

Кәсіптік бағдар жоғары сынып оқушыларына психологиялық ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін, қоғам қажеттіліктерін ескере отырып, мамандық таңдауда көмек көрсетеді, оқу орындары туралы ақпарат, ата-аналарға кәсіптік бағдар беру бойынша ұсыныстар береді.

Ал, кәсіби білім беру мамандық таңдау ережелері, кәсіби қызметтегі сәттіліктің себептері туралы әңгімелейді, мамандық таңдауға көмектеседі, жұмысқа орналасу дағдыларымен таныстырады, кәсіби мәдениет туралы әңгімелейтіндігі айтылған.

Түйінді сөздер: кәсіп, кәсіби бағдар беру, мамандық таңдау, білім беру, сөйлеу тілі зақымдалған оқушылар, кәсіби дайындық.

Бекбаева З.Н.,¹ Құдайберген Қ.А.,²

¹научный руководитель, к.п.н, ассоциированный профессор, kaznauzake@mail.ru

²магистрант 2 курса по специальности 7M01902 – Специальная педагогика: Логопедия,
taaraatqyzy@mail.ru

КазНПУ имени Абая., г. Алматы, Казахстан

ОСОБЕННОСТИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОРИЕНТАЦИИ СТАРШЕКЛАССНИКОВ С НАРУШЕНИЕМ РЕЧИ

Аннотация

В статье отмечается, что выбор профессии-это всегда трудные времена в жизни каждого человека, а старшеклассникам с нарушениями речи, обучающимся в коррекционных школах, этот выбор в разы сложнее. В современном мире жизнь не стоит на месте, общество развивается с каждым днем. Отмечается, что актуальность данного исследования заключается в изменении системы профориентационной работы в коррекционной школе с учащимися старших классов с нарушением слуха с учетом потребностей общества и возможностей личности.

С большими трудностями при выборе профессии сталкиваются старшеклассники с нарушениями речи. На этом этапе процесс поиска информации по актуальным специальностям становится осознанным. Помощь школы в этот период особенно важна, занятия по профориентации, где учащиеся рассказывают о профессиях, местах получения профессии, возможностях дальнейшего трудоустройства, имеют особое значение в жизни учащихся выпускных классов.

Профориентация оказывает помощь старшеклассникам в выборе профессии с учетом потребностей общества с учетом психологических особенностей и возможностей, информирует об учебных заведениях, дает рекомендации по профориентации родителей.

А профессиональное образование расскажет о правилах выбора профессии, причинах успеха в профессиональной деятельности, поможет в выборе профессии, познакомит с навыками трудоустройства, расскажет о профессиональной культуре.

Ключевые слова: профессия, профориентация, выбор профессии, образование, речевая речь, профессиональная подготовка.

Bekbaeva Z.N.,¹ Kudaibergen K.A.,²

¹Scientific supervisor, candidate of Pedagogical Sciences, associate professor, kaznauzake@mail.ru

²2nd year master's student in the specialty 7M01902 – Special education: Speech therapy, maaraatqyzy@mail.ru

KazNPU named after Abay, Almaty, Kazakhstan

FEATURES OF PROFESSIONAL ORIENTATION OF HIGH SCHOOL STUDENTS WITH SPEECH IMPAIRMENT

Abstract

The article notes that choosing a profession is always difficult times in everyone's life, and for high school students with speech disorders studying in correctional schools, this choice is much more difficult. In the modern world, life does not stand still, society is developing every day. It is noted that the relevance of this study is to change the system of career guidance in a correctional school with high school students with hearing impairment, taking into account the needs of society and the capabilities of the individual.

High school students with speech disorders face great difficulties in choosing a profession. At this stage, the process of searching for information on relevant specialties becomes conscious. The help of the school during this period is especially important, career guidance classes, where students are told about professions, places of obtaining a profession, and opportunities for further employment, are of particular importance in the lives of graduating students.

Career guidance provides assistance to high school students in choosing a profession, taking into account the needs of society, taking into account psychological characteristics and capabilities, informs about educational institutions, gives recommendations on career guidance to parents.

And vocational education will tell you about the rules of choosing a profession, the reasons for success in professional activity, help in choosing a profession, introduce you to employment skills, tell you about professional culture.

The main forms of vocational orientation work with high school students with speech disorders are: career-oriented conversations, group and individual consultations, excursions to enterprises, professional educational institutions, employment services, meetings with specialists in various professional fields, classes in clubs, workshops, mass agitation media: stands, wall newspapers, photo albums and others.

The organization of work with high school students states: the position of parents, taking into account the health status of the student, correlating it with the requirements of the profession, advice and support of teachers, the choice of profession should correspond to the individual abilities of the high school student, his knowledge of personal characteristics, capabilities and abilities.

Keywords: profession, career guidance, choice of profession, education, speech, professional training.

Кіріспе

Тұлғаның психологиялық, физиологиялық және функционалдық тұрғыдан дамуы көбінесе таңдалған мамандыққа, мектепте негізделетін кәсіби дамуға байланысты. Мамандық таңдау және еңбек қызметіне дайындық жасөспірімдердің қалыптасуының маңызды міндеттерінің бірі болып табылады. Мамандық таңдаудағы ойластырылған және шынайы көзқарас жасөспірімдерге қоғамға қажетті және сонымен бірге олардың жеке қасиеттеріне сәйкес келетін мамандықтарды игеруге мүмкіндік береді, онда олар ең қанағаттанарлық және жеке тұлға ретінде ашылады. Кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі мәні, бір жағынан – жасөспірімнің өз мүмкіндіктеріне, мүдделеріне, мотивтеріне және қоғамның қажеттіліктеріне, екінші жағынан сәйкес келетін мамандықты оңтайлы таңдауы болып табылады.

Кәсіптік бағдар беру жұмысының негізгі идеяларының бірі - жеке тұлғаны диагностикалық зерттеу негізінде кәсіптік бағдарлау жұмысын ұйымдастыру, оның мамандықты оңтайлы таңдауға бағытталған қызығушылықтары мен қабілеттерін мұқият есепке алу. Диагностикалық тұжырымдама ХХ ғасырдың бірінші жартысында басым болды (диагностикалық тұжырымдаманың негізін қалаушы - Ф.Парсонс). Ол сынақтарды кеңінен қолданды.

Қазіргі еңбек нарығы жастардың кәсіби дайындығына жоғары талаптар қояды, сондықтан білім беру ұйымы білім алушыда кәсіпті жоспарлы және саналы түрде таңдауды қалыптастыру үшін жағдай жасауы керек [1].

Сөйлеу тілі зақымдалған білім алушылардың ерекше білім беру қажеттіліктеріне сәйкес келмейтін жағдайлар жасау маңызды мәнге ие болады. Білім беру ұйымдары жүзеге асыратын фрагментті кәсіптік жұмыс өзінің кәсіби таңдауында жеткілікті түрде сенімді емес түлектерге әсер етеді. Жоғары сынып оқушыларының пікірінше, жағдайлардың тек 25% оларға мектептен кәсіби өзін - өзі анықтауда көмек пен күш көрсетілгені көрсетілген [2].

Талқылау. Білім беру тұжырымдамасы шеңберінде (осы бағытта Э.Гинсберг, Дж. Голландия) мамандық таңдау ұзақ уақыт бойы жүзеге асырылатын процесс ретінде қарастырылады, оның дамуында, мысалы, адамдардың кәсіби болашағы туралы армандарынан, гипотезаларынан мамандық таңдауына дейін бірнеше кезеңнен өтеді. Кәсіби дамудың әр кезеңі адамның жасымен тығыз байланысты. Осыған байланысты білім беру тұжырымдамасының жақтаушылары белгілі бір жастағы ерекшеліктерді мамандықты барабар таңдау үшін қажетті белгілі бір білімді, дағдыларды дамыту үшін пайдалануды ұсынады.

ХХ ғасырдың соңғы ширегіндегі кәсіптік бағдар беру жұмысын жүргізуге сараланған көзқарас идеясы кеңінен таралды. Ол оқушыларды олардың өмірлік және кәсіби жоспарларын ескере отырып, топтарға алдын ала бөлуді және осы топтардағы тиісті тәрбие жұмысын қарастыра бастады.

Экономиканың нарықтық негіздеріне көшумен (ХХ ғасырдың 90-шы жылдары) жаңа экономикалық жағдайларда сөйлеу тілі зақымдалған жасөспірімдер үшін кәсіби өзін-өзі анықтау, жаңа жағдайларда сұранысқа ие болу үшін адамдардың осы санатын кәсіптік бағдарлау бойынша жұмыс сапасын жақсарту туралы мәселе туындады. Шет елдерде сөйлеу тілі зақымдалған адамдарды кәсіптік бағдарлаудың жеткілікті сараланған жүйесі әзірленді: мұндай жұмыс осы өңірде кейіннен жұмысқа орналасу мүмкіндіктерін ескере отырып мынадай жұмыстар жүргізіледі (алдымен жұмыс орнын таңдау, содан кейін кәсіптік оқыту): кәсіптік оқыту процесінде сөйлеу тілі зақымдалған жасөспірімдер өздеріне қолжетімді біліктілік деңгейін таңдау; қосымша көмекті пайдалану (консультанттар, түрлі қосалқы техникалық құралдар); кәсіптік оқыту әдісі мен түрін таңдау; жұмысқа орналасуға көмек (сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларын жұмысқа орналасуға жәрдем көрсететін, мүмкіндігі шектеулі жандарды әлеуметтік қорғау туралы заңдардың орындалуын бақылайтын арнайы қызметтер).

Мектеп оқушыларын өмірге, кәсіби қызметке дайындаудың маңызды институты туралы ғалымдардың зерттеуінде (С. И. Вершинин) [3] мектептегі кәсіптік бағдар беру жұмысы мыналарды қамтиды: психодиагностика, кәсіптік білім беру, кәсіптік кеңес беру, әлеуметтік - кәсіптік бейімдеу; адамдарды кәсіптік іріктеу (іріктеу), кәсіптік тәрбие.

Арнайы (түзету) мекемелерінде кәсіби бағдар беруді қолдау үшін негізгі стандарттар мен нормавитерге:

- Оқушылардың жалпы білім беру мекемелерінің саналы көзқарас, мамандық таңдау мүдделеріне сәйкес, денсаулық жағдайына және ерекшеліктеріне байланысты әр оқушының сұранысын ескере отырып, өңірдің кадрларға тарту;

- Психологиялық-педагогикалық және медициналық кеңес беру, кәсіби іріктеу (таңдау) жастар түсетін білім беру мекемелері кәсіптік білім беру; [4].

Сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларда технологияны ұйымдастыру процесінде шешілетін міндеттер:

1) арнайы білімді жинақтау, таңдалған кәсіби қызмет шеңберінде кәсіптік сынақтардан өту процесінде іскерліктер мен дағдыларды меңгеру;

2) Жалпы кәсіптік құзыреттерді меңгеру: өзінің болашақ кәсібінің мәні мен әлеуметтік маңыздылығын ұғыну, оған тұрақты қызығушылық таныту; сөйлеу кәсіби мәдениетінің бейімділіктерін меңгеру; кәсіби мамандықтың бірлігін, тиімділігін қамтамасыз ете отырып, ұжымда және командада жұмыс істеу қабілетін игеру қарым-қатынас жасау;

4) Еңбек (кәсіптікке дейінгі, іріктеп және ішінара - кәсіптік) дағдылар негіздерін игеру; [5].

Кәсіби бағдар сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларына сәтті әлеуметтенуге көмектесуге арналған болуы керек. Сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларға арналған мектепте кәсіптік бағдар беру жалпы білім беретін пәндер бойынша сабақтар барысында жүзеге асырылады, басты назар еңбек сабақтарында және сыныптан тыс уақытта аударылады.

Сабақтарда сөйлеу тілі зақымдалған оқушылар ең көп таралған еңбек түрлерінің сипаты мен ерекшеліктерімен танысады, сыныптан тыс уақытта жоғары сынып оқушылары әртүрлі үйірмелерде, өндірістік экскурсиялар барысында, әртүрлі кәсіптердің өкілдерімен кездесулер кезінде, бұқаралық ақпарат құралдары арқылы және т. б. белгілі бір еңбек түрлерінің сипаты мен ерекшеліктерімен танысады. Сөйлеу әлеуметтік-оңалту тұрғысынан маңызды. Дегенмен, сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларға арналған мектептер мен кәсіптік оқу орындарында оқытылатын мамандықтар ауқымы әлі де өте шектеулі. Осы уақытқа дейін сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларға оқытылатын ең көп таралған мамандықтар ағаш ұстасы және тігін жұмысы болып қала береді. Бірақ оларды халық шаруашылығындағы көшбасшыларға жатқызуға болмайды.

Сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларын оқыту үшін ұсынылатын кәсіптер санының шектелуі негізінен үш себепке байланысты: сөйлеу тілі зақымдалған жасөспірімдер кейбір жұмыс түрлерін орындай алмауы, жұмысқа орналасу қиындықтары және бірқатар мамандықтар бойынша оқытуды ұйымдастырудың мәселелері. Сөйлеу тілі зақымдалғандар үшін кейбір еңбек түрлерін орындаудағы негізгі шектеулер әртүрлі медициналық қарсы көрсеткіштер, жүйелі сөйлеу қарым-қатынасының қажеттілігімен байланысты жұмыстарды орындау болып табылады.

Сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларға арналған мектептерде оқытылатын мамандықтардың шектеулі ауқымы түлектердің қысқа жұмыс кезеңінен кейін мамандықтарын ауыстыруына әкеледі. Олардың кәсіби қызығушылықтары қазіргі кәсіптік білім беру жүйесі ұсынатын мүмкіндіктерге қарағанда әлдеқайда кең. Сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларда заманауи өнеркәсіптік мамандықтарды алу үрдісі байқалады. Оқушыларға білім берудің қазіргі деңгейі оларға осындай мүмкіндік береді. Алайда, сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларында қолданыстағы еңбек түрлерінің сипаты мен мазмұны және олар жұмыс істей алатын ел экономикасының секторлары туралы жеткілікті ақпарат жоқ. Сондықтан сөйлеу тілі зақымдалған жасөспірімдердің кәсіби талаптары көбінесе олардың мүмкіндіктеріне сәйкес келмейді. Кәсіптік бағдар беру жұмысының міндетіне сөйлеу тілі зақымдалған оқушылардың кәсіби қызығушылықтарын қалыптастыру ғана емес, сонымен қатар өз талаптарын тиісті білім алудың нақты мүмкіндіктерімен үйлестіру қабілетін қалыптастыру кіреді. Сөйлеу тілі зақымдалған оқушыларға кәсіби бағдар беру жұмысының ерекшелігі олардың сөйлеу дамуы мен танымдық іс-әрекетінің ерекшелігімен анықталады. Бұл оқушылармен жұмысты ұйымдастыруға, мазмұны мен формаларына әсер етеді. Арнайы кәсіптік бағдар беру сабақтары жоғары сынып оқушыларына мамандық таңдау туралы шешім қабылдауға көмектеседі.

Арнайы мектепте сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушыларын кәсіби бағдарлау бойынша жұмыс жүргізу арнайы әдістерді қажет етеді. Бұл үш жағдайдан туындайды: біріншіден, сөйлеу тілі зақымдалған оқушылар (көбінесе мүлдем сөйлемейтін) сөйлеу тілі бар құрдастарымен салыстырғанда жалпы білім беру және политехникалық дайындық деңгейі төмен; екіншіден, оқушылардың ауызша сөйлеуінің жеткіліксіз дамуы олардың бірқатар ақпарат алуын қиындатады; үшіншіден, сөйлеу анализаторының функциясының бұзылуы.

Жалпы, сыныптан тыс және мектептен тыс уақыттағы кәсіби жұмыстың маңыздылығын, сөйлеу тілі зақымдалған оқушылардың кәсіби мүдделерін қалыптастыруға бағытталған әдістерді әзірлеу керектігін көрсетеді. Сыныптан тыс сабақтар үшін дәрістер, пікірталастар, конференциялар, экскурсиялар, кинофильмдерді қарау және талқылау, арнайы газеттерге мақалалар шығару және т. б. қамтитын іс-шаралар кешенін әзірлеу қажет.

Қазіргі мамандықтар адамнан танымдық әлеуетін барынша жұмылдыруды талап етеді. Сондықтан оқушылардың ойлау мәдениеті мен шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру үшін кәсіби қызығушылықтарын дамыту бойынша оқу-тәрбие процесінің міндетін қою маңызды. Ойлау мәдениеті деп әр түрлі проблемалық жағдайларды шешуде ақыл-ой әрекетін ұйымдастыру және оңтайландыру және білімді шебер қолдану түсініледі (Л.М. Митина)[6].

Сөйлеу тілі зақымдалған оқушылармен жұмыс олардың барабар идеяларын, жеке қасиеттерін бағалаудағы сыни көзқарастарын, олардың белгілі бір кәсіби қызмет түріндегі маңыздылығын қалыптастыруға бағытталуы керек.

Мамандық таңдауда сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушылары үлкен қиындықтарға тап болады. Осы кезеңде өзекті мамандықтар туралы ақпарат іздеу процесі саналы болады. Осы кезеңде мектептің көмегі ерекше маңызды, кәсіптік бағдар бойынша сабақтар, онда оқушыларға кәсіптер, кәсіп алу орындары, одан әрі жұмысқа орналасу мүмкіндіктері туралы айтылады, бітіруші сынып оқушыларының өмірінде ерекше маңызға ие.

Кәсіптік бағдар жоғары сынып оқушыларына психологиялық ерекшеліктері мен мүмкіндіктерін ескере отырып, қоғам қажеттіліктерін ескере отырып, мамандық таңдауда көмек көрсетеді, оқу орындары туралы ақпарат береді, ата-аналарға кәсіптік бағдар беру бойынша ұсыныстар береді.

Сөйлеу тілі зақымдалған жоғары сынып оқушылармен кәсіптік-бағдарлау жұмысының негізгі нысандары: кәсіптік – бағдарлау туралы әңгімелесулер, топтық және жеке консультациялар, кәсіпорындарға, кәсіптік оқу орындарына, халықты жұмыспен қамту қызметіне экскурсиялар, әртүрлі кәсіптік салалардың мамандарымен кездесулер ұйымдастыру, үйірмелерде, шеберханаларда сабақтар өткізу, бұқаралық үгіт құралдары: стендтер, қабырға газеттері, фотоальбомдар және басқалар.

Қорытынды

Педагогтарда, мектеп психологтарында, өскелең ұрпақтың тәлімгерлерінде, ең алдымен, жастардың өміріне енетін оқушылардың өздеріне қазіргі адамның еңбек және кәсіптер әлеміне еніп, үнемі дамып келе жатқан нарықтық экономика жағдайында кіруіне байланысты үлкен жауапкершілік жүктейді. Қазіргі адамды жұмысқа тартуға бағытталған әрекет, ең алдымен, оқушылардың жеке өсуі мен дамуына бағытталған және мүмкіндігінше педагогика мен психологияда жинақталған тәжірибені, құралдар мен әдістерді толық және жан-жақты пайдалануды көздейді.

Сөйлеу тілі зақымдалған оқушылармен кәсіптік бағдарлау бойынша педагогикалық жұмыстарда негізінен жоғары сыныптарда жүргізілуі мүмкін тиімді кәсіптік бағдарлау іс-шараларын ұйымдастыру міндеті қойылады.

Кәсіптік бағдар жас адамның бір жағынан оның мүмкіндіктеріне, мүдделеріне, мотивтеріне, екінші жағынан қоғамның қажеттіліктеріне сәйкес мамандық таңдауын оңтайландыруға бағытталған психологиялық-педагогикалық және медициналық іс-шаралар жүйесін білдіреді.

Жоғары сынып оқушыларымен жұмысты ұйымдастыру: ата-аналардың ұстанымы, білім алушының денсаулық жағдайын ескеру, оны мамандық талаптарымен байланыстыру, мұғалімдердің кеңестері мен қолдауы, Мамандық таңдау жоғары сынып оқушысының жеке қабілеттеріне, оның жеке ерекшеліктері, мүмкіндіктері мен қабілеттері туралы біліміне сәйкес келуі керек.

Пайдаланылған дереккөздер тізімі

1. Речицкая Е. Г., Мешковская А. Н. Особенности и направления профессиональной ориентации школьников // Социально-педагогическая поддержка лиц с ограниченными возможностями здоровья: теория и практика: материалы Междунар. науч.-практ. конф., 18-20 мая 2017 г. Симферополь, 2017. С. 231-234 .

2. Мешковская А. Н. Система работы по профессиональной ориентации школьников // Актуальные проблемы и инновационные подходы в образовании лиц с ограниченными возможностями здоровья: сб. материалов науч.-практ. конф. с междунар. участием, Электрон. изд. М.: МПГУ, 2017. С. 191-194 . МПГУ, 18.02.2017.

3. Вершинин С.И. Методические основы принятия решения профконсультантом для выдачи обоснованных рекомендаций клиентам, Москва, Институт общего среднего образования Российской Академии образования, 2000.-48с.

4. Романенкова Д.Ф., Романович Н.А. Профессиональная ориентация абитуриентов-инвалидов и абитуриентов с ограниченными возможностями здоровья как необходимое условие их профессионального образования, 2013. - № 4.

5. Сорокина, И. Р. Профессиональная проба как один из способов организации профориентации системе дополнительного образования/- 2013. № 5.

6. Профессионально-личностное развитие педагога: диагностика, технологии, программы : учебное пособие для вузов / Л. М. Митина. — 2-е изд., доп. — Москва : Издательство Юрайт, 2023. — 430 с. — (Высшее образование)